

ПОВОДОМ 130 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ЈОВАНА ЦВИЈИЋА

Оставштина за поколења

Данас се навршава 130 година од рођење Јована Цвијића, оснивача етнологије и географије у нас, творца Предлога разграничења за Париску конференцију и писца најпотпуније књиге о Балканском полуострву

У предању после петовековног ропства појавио се човек из народа, Вук Караџић, који је ревносно и марљиво бележио стару културу која је још почивала у живој речи неписмених сељака, старица и слепих гуслара. Његовом смрћу (1864. године) Србија је изгубила свестраног записивача народне душе, којом нас је свету представио. Суђенице су хтеле да кроз годину дана његов родни крај да вредног му настављача, са којим настаје први научноистраживачки рад.

Данас се наике навршава 130 година од рођења Јована Цвијића, ерудите, претече етнологије, оснивача географске науке и антропогеографске школе у нас. Према научним резултатима до којих је дошао, оцењивачи га сврставају у ред градитеља општечовечанске културе.

Прожет европском културом и елеганцијом, испод површине Цвијић је био Србин, поникао из средине нашег снажног и здравог сељачког соја, из породице патријархалног домаћина. Наоружан пажљивим погледом, спретним говором и бистрим умом, запазио је многе битне особине нашег народа, етнолошке и етнопсихолошке. Из обиља неписаних народних закона ископавао је и спасавао од заборава све лепоте народне душе.

— Цвијић је стварни оснивач етнологије, иако није био званични професор (мада му је то понуђено), али је са асистентом Јованом Ердељановићем, студентима на терену држао курс из етнографије — кажу мр Радомир Ракић, предавач етнологије на Филозофском факултету у Бања Луци, и председник Свесловенског савеза. — Цвијићевом заслугом Ердељановић је 1906. године, са Тихомиром Ђорђевићем, постао први наставник етнологије, чиме смо имали не само међу првима, већ и најбољу катедру на Балкану.

Оснивање науке

Поред огромне улоге у оформљавању етнологије као науке, високо изнад и знатно испред свог времена, показао је ко смо и какви смо. Пишући о Балкану пружио је иностранству први пут на длану праву слику са антропогеографским, етнолошким, социолошким и етнопсихолошким подацима о полуострву, које је за многе до тада било непознаница.

Балканско полуострво је поделио на Егејску област и Континентални блок. Указао је на етничке проблеме балканских народа настале услед селидбених кретања у правцу четири струје: динарске, моравско-вардарске, косовско-метохијске и тимочко-браничевске. Како у ношњи, језику, обичајима и телесним особинама, тако је и психичке разлике изме-

вању које је организовало Коло српских сестара 1906. године, указао је на значај националног рада.

— Науку је стављао у службу политике, али не у приземном смислу, већ да наука својом објективношћу помогне, — објашњава Ракић. — Због тога је био руководилац етнолошко-историјске секције, заједно са Тихомиром Ђорђевићем, Александром Белићем и

знао језик, нити се бавио проучавањем етнографских особина народа. „Особито се нису умели снаћи у прелазним областима...“ — писао је Цвијић 1907. године у публикацији Конгреса италијанских географа, наглашавајући да треба „започети посао на изради чисто научне, на чисто етнографској бази основане, нове етнографске карте Балканског полуострва.“ Предлагао је добре стручњаке, принципе, методе...

У Предлогу разграничења, који је сачинила његова секција за Париску конференцију, показао је безграничну објективност. Рецимо, залагао се за плебисцит Корушке, али и указивао на проблеме Словенаца, који су проаустријски оријентисани. Многи сматрају да је можда био много попустљив према Румунији, јер је тада српско становништво у Банату живело до Темишвара. За муслимане је сматрао да су исламизирано словенско становништво српског порекла, и није их сматрао посебном нацијом ни у једном ретку неког свог дела, али им је одредио етнопсихолошке особине.

● Флотантна маса

Посебно је било занимљиво његово виђење Македонаца. Не признајући вештачке границе, Цвијић је написао ретко објективну расправу о етнографији македонских Словена. Доказао је да Словени Доњег Повардарја, и даље до Струме, представљају засебну групу Јужних Словена. У њиховом језику осећају се утицаји Срба и Бу-

Ко је Јован Цвијић?

Јован Цвијић је рођен 29. септембра 1865. године у Лозници. Пореклом је из Дробњака (Стара Херцеговина); одакле су му се преци доселили.

Дипломирао је на Великој школи у Београду на Математичко-природословном одсеку 1888. године. Специјализирао је и докторирао 1893. године на Бечком Универзитету, после чега је изабран за професора Велике школе у Београду. Већ 1893. године оснива Географски завод Универзитета, који и данас постоји. Године 1910. оснива Географско друштво, које је 1912. покренуло и свој „Гласник“.

Уз географију на Универзитету држао је посебан курс из етнологије, који се 1906. године претворио у посебну катедру. Поред завидног броја ђака, Цвијић је окупљао и људе из народа, и слао им упутства за прикупљање народне културе, што је изродило посебну едисију „Насеља српских земаља“, у оквиру Српског етнографског зборника.

Умро је у Београду 16. јануара 1927. године као познат и признат научни радник, окићен највећим светским одликовањима и почастима.

Ју сељака разних крајева поделио у четири типа (са варијететима): динарски (коме три четвртине припадају Срби), централни, источно-балкански и панонски.

О разликама између народа писао је: „разликују се готово неприметним нијансама у функционисању физиолошког живота. Изгледа да ове нијансе одређују неки број унутрашњих промена, које чине основу разних осећања и психичким тежњама. Ова осећања, готово несвесна, често су узрок разноликог начина мишљења и делања“.

— Оно што је он назвао „антропогеографијом“ био је спој човека и природе, чиме је био испред својих француских узора, који су тада заступали „хуману географију“ — наглашава Ракић. — Он је објединио етнологију, која је у пуној снази крочила на научно тле, академска дисциплина и добила свој прави значај у друштву. То је посебно било важно у време етничких конституисања народа и одређивања граница.

● Етничка разграничења

Према подацима које има магистар Ракић, Цвијић је био познаник краља Петра Првог, и на једном преда-

другим угледним научницима, који су припремали Предлог разграничења за Париску конференцију.

Цвијић је говорио да ниједна од дотадашњих етнографских карата Балканског полуострва није тачна, и да су углавном — шовинистичке, прављене на основу непотпуних обавештења, непоузданог материјала и по жељи наручиоца. Ниједан аутор није

Динарски тип

Људи динарског типа су веома живог духа. Обдарени живом и разноликом осећајношћу, они се често поводе за својом маштом, која је врло жива и богата, као и за првим импулсом одушевљења и срце. У својим се акцијама обично инспиришу побудама моралне и духовне врсте.

Материјални интереси имају само улогу другог реда. Да би се изазвао највећи излив њихове снаге, треба дирнути у њихову осећајност, осетљивост и њихов индивидуални и национални понос, питање части или идеал правде и слободе — писао је Цвијић. Динарски човек не верује да има тешкоћа које не би могао савладати. Његова је вера непомућена, а поуздање безгранично.

Осећајност понекад наводи на непромишљена дела. Јака осетљивост претвори се у наивност, а великодушност у — неправичност. Праведни к'о Бог, могу мрзети усијаном мржњом. Јарост може доспети до белог усијања, до „свете освете“. Могу бити одвратне инације, које не презају ни од каквих подвала и смицалица. С друге стране, динарска туга је обимна, а мистична логика изражена. Пази на небеске појаве, на птичји лет, на зујање пчела, на животињске гласове, верује у виле и по томе предодређују догађаје — записао је велики научник.

Родољубље

Цвијић је у неколико махова испољио своје огромно родољубље. Кад га је 1902. године изабрао Универзитет у Прагу за редовног професора, и понудио му катедру географије, он се на тој почастима захвалио, и није пристао да остави своју земљу и оде у иностранство!

гара, али „флотантна народна маса нема одређено ни српско ни бугарско народно осећање“.

— Био је максимално објективан, али морамо имати у виду да никада није рекао да је становништво северно од Велеса, у скопској и тетовској области, у географском појму фигурирало под појмом „Македонија“, већ као „Јужна Србија“ — напомиње Ракић. — Остатак је прогласио национално неодређеном флотантном масом словенског порекла, која се одређивала у зависности од тренутне пропаганде.

Предлог у ком су наши научници заступали разграничења углавном је са папира ушао и у живот. И последњих година, недеља и дана цртају се нове карте, али без утицаја етнолога.

— Предлагао сам као председник Етнолошког друштва Скупштини Србије пре неколико година да формира комисије за будућа разграничења и одређивање етничких граница, које нису исто што и националне — наглашава магистар Ракић.

Цвијић је у своје време трагао за оним што повезује људе у времену и простору и нагони их у етничке заједнице. Успео је да урони у најинтимније поре народног живота. Данас етнологи морају да мимоиђу све системе утврђених проучавања и продру кроз све нивое прошлости, природе и тренутних збивања, да би открили нијансе народне душе. Јер, данас се људи групишу на сасвим другачијим основама него некада и многи се питају како би Јован Цвијић, отац наше етнологије, данас радио. **Александра МИКАТА**